

עומקא דפרשה

- צעב"ח ממידת הרהמנות
- שער הציון
- גדר צעב"ח באדם
- היתר צעב"ח לצורך האדם
- לקט הלכות מצויות
- תגובות
- מלחמתה של תורה

- דחיית צעב"ח לכפיית יצרו
- צעב"ח באדם קטן ובנכרי
- צעב"ח ע"י בע"ח אחר
- צעב"ח לצרכו בחסימה ופריקה
- צעב"ח כמושחק עם חיות
- צעב"ח לצורך כבוד האדם
- לימוד צער בע"ח מפריקה

פר' משפטים - בענין צער בעלי חיים
בס"ד ערש"ק כ"ג שבט תשע"א

צעב"ח באדם קטן ובנכרי, והקדמת מזונותיהן

הרב יצחק ליסיצין

א. בפלא יועץ (ערך בעלי חיים) כ' ארז"ל צער בע"ח דאורייתא, וצריך להקדים מזונותיהם קודם שאכל הוא, כמו שלמדו מפס' ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת, שהם תלויים בו... ומזה יש ללמוד לכל הסמוכים עליו... והנה נחלקו הפוסקים (ברכ"י יו"ד שעב) אי צער בנ"א הוא מדאורייתא כמו צעב"ח, כי י"א שמכל שכן הוא [ספר היראה אות פו, ועי' רגמ"ה ערכין ז], וי"א דלא נאמר איסור זה מדאורייתא אלא בבע"ח שאין בהם דעת לסבול ולקבל, ועכ"פ נקוט מיהא שצער ילדים קטנים שאין בהם דעת, הוא מדאורייתא. עכ"ל.

במש"כ שגדול צערם של קטן ובע"ח מפני שאין בהם דעת לסבול ולקבל. עי' שיח יצחק (שבסידור הגר"א אמת ויציב ד"ה וטוב ויפה) שכ' שצער ילד קטן קטן משל גדול כי לא נחקק בזכרונו העבר והעתיד, וכ"ש הצער של בע"ח. ע"כ. וי"ל דמה"ט גופא שאינו זוכר, מחד גיסא צערו חולף, ומאידך בשעת הצער צערו גדול יותר כי אינו זוכר להתנחם מהעבר שנחלף בסוף מצער, ולהבין שבעוד זמן יחלוף הצער.

ועי' קוב"ש (פסחים אות צב) שכ' לחקור אי איכא צעב"ח בנכרי כמו בהמה, ולסברת הסוברים שאין צעב"ח באדם כי יש בו דעת לסבול, יש להעמיד חקירתו בנכרי קטן. ועי' סמ"ע (עריב ס"ק ג) שכ' בדעת הרמב"ם דצער ישראל גדול לא גרע מצער בע"ח בדמה וכל שכן הוא. ומבואר שם דצער נכרי שרי.

ב. באוה"ח (ברא' כד יט) כי שאע"פ שצריך להקדים לתת מזון לבהמתו ואח"כ לעצמו, אבל כשיש צער, קודם יש לחוש לצערו ואח"כ בהמתו. וראיתי מובא שבשולחן הטהור (מת): ביאר שהרי התורה התירה לאדם לשחוט בע"ח ולאכול מהם, וכן לשעבד בהם בטורח לצורך הנאתו, ולכן אין סברא לומר שצטווה אדם לצער עצמו עד שיתן מאכל לבהמתו. עכ"ל. לפ"ז בתינוק שאין היתר לצערו כדי לחסוך צער מעצמו, להפלא יועץ יש להקדים מאכלו לפני עצמו גם כשמצטער עי"ז.

אך יש לפקפק בביאורו של השלחן הטהור שצער אדם קודם לצעב"ח מדהותר לשחוט ולשעבד בהם בטורח הנאתו. כי יש לחלק דלשחטם ולשעבדם הגון הוא לעשות כי לכך נבראו לשמש את האדם, משא"כ לצערם ברעב, לא נבראו לשם כך, וצער שנגד טבעם, הוא בלתי נסבל, ואכזריות הוא, ודומה לפריקה שצריך האדם לטרוח בגופו כדי להוציא הבע"ח מצערו, ולא אמרינן שיחסוך צער מעצמו בהשאירו הבהמה בצער.

ועי' רא"מ הרוויץ ז"ל שבת ל: שגדול צעב"ח מכבוד הבריות. (ע"כ). והרי ודאי רשאי אדם לרכוב על בהמה ולשעבדה בטורח לצורך כבוד הבריות, אלא דשאני צער רעב הבע"ח שאינם עומדים לכך.

והעירוני דגם להרעיב בע"ח מותר מדינא כשיש לאדם תועלת מזה, כבמנחת יצחק (ח"ו קמ"ה) דמעיקר הדין מותר להרעיב האווזים כדי לגרום להם נשירת הנוצות. ועי' שבה"ל (ח"ב סי' ז) בדבר להרעיבם כמה ימים כדי להכביד הבשר. ואכתי י"ל באופן אחר, דכשרעבוננו של הבע"ח מביא תועלת לאדם, מותר. אבל כשאין לאדם תועלת מצער הבהמה, אלא שרוצה לחסוך מלהוציאה מצערה כי חילוצה מהצער מחסר מהנאתו ונוחיותו, זה אסור. [עי' סברא כזו בתוס' ב"מ לג. ד"ה אבדתן].

ולכך צריך לטרוח לפרוק ריבוי משא שעליה, ולכך הקדימו לשלמה האכלת הכלבים הרעבים לפני כבוד דוהמע"ה שמת. וגם כשרעב הבעלים לאכול, כתב בפתח הדביר (והובא בכה"ח שלד אות ו) דיקדים ליתן לבהמה הרעבה. ואולי רק בשעור צער גדול כדוגמת חולה שאב"ס התיר האוה"ח להקדים עצמו לפני בהמתו.

אך אפשר דהאוה"ח התיר להקדים האדם גם בצער בעלמא, והפתח הדביר וכה"ח פליגי על האוה"ח, דהא ד' האוה"ח באים ליישב הא דאליעזר ורבקה, ואילו בספר חסידים (סי' תקלא) נתבאר תירוץ אחר, דדוקא באכילה יש להקדים הבהמה ולא בשתיה, ולהלכה הובאו דבריו במג"א (קסז יח), וכך פסק במ"ב (שם ס"ק מ), ולדבריהם אין ראייה לחידושו של האוה"ח. ועי' יד אפרים שגגלוני השו"ע א"ח קסז על מג"א יח, ושאלת יעבץ ח"א יז, דסברי דהקדמת מזונות בהמתו אינו מדיון צעב"ח, דלא כפלא יועץ. ואולי גם האוה"ח ס"ל כותיהו ולכך התיר להקדים צער עצמו. ועיין.

דחיית צעב"ח מפני כפיית יצרו

הרב שבתי אולמן

כתב הר"מ (פי"ג מהל' רוצח הל' א' ב') מי שפגע בחבירו בדרך ובהמתו רובצת תחת משאה וכי ה"ז מצוה לפרוק מעליה וזו מצות עשה, שנא' עזוב תעזוב עימו. ולא יפרוק ויניחנו נבהל וילך אלא יקים עימו ויחזור ויטען משאו עליה שנאמר הקם עימו זו מצות עשה אחרת וכי עכ"ל. ולהלן הל' י"ג כתב הפוגע בשים, אחד רובץ תחת משאו ואחד פרק מעליו ולא מצא מי שיטעון עימו מצוה לפרוק בתחילה משום צער בעלי חיים אח"כ טוען. בד"א בשעור שניהם שונאים או אוהבים אבל אם היה אחד אוהב ואחד שונא מצוה לטעון עם השונא תחילה כדי לכופ את יצרו הרע. עכ"ל. והוא מהגמ' ב"מ לב:.

וצ"ב ענין העדפת הטעינה אצל השונא מפני כפיית יצרו הרע, יותר מאשר צעב"ח, דהא אכתי יש כאן את צעב"ח, ואיך עדיף תיקון מידותיו על פני צעב"ח [דאפשר דהוא דאורייתא ואכ"מ].

ובמנח"ח (מצוה פ' אות ח') כתב לבאר בזה עפי"ד הנימו"י שם דהקשה דגם בזקן ואינה לפי כבודו דאינו חייב לפרוק, זהו סיבה שפטר ממצות פריקה, מ"מ משום איסורא דצעב"ח יתחייב בפריקה, ותי' דכיון דצעב"ח הותר לתשמישו כ"ש לכבודם בשב ואל תעשה דגדול כבוד הבריות עכ"ד. וכ' המנח"ח לפי"ז דאם הותר צעב"ח לצורכי הגוף כ"ש הותר לצורך הנפש. ומותר אפי' בקום ועשה כ"ש בשוא"ת. עכ"ד. ומבואר בדבריו דאיסור צעב"ח "הותר" מחמת מקרים מסוימים, וכגון זקן ואינה לכבודו, או דלכופ את יצרו, דאין כלל לאיסורא דצעב"ח.

והקשה בעמק ברכה (עמ' קל"ד, אות ב') ע"ד דלישנא דגמ' דלכופ את יצרו "עדיף" משמע דאכתי קיים האיסור, ורק "מעלת" הלכופ את יצרו עדיפה מאיסורא דצעב"ח, אבל לא דהתבטל האיסור. ועוד הק' שם דבתוס' בע"ז יא. נראה כבוד לא הותר צעב"ח, דהקשו בתוס' דאיך מותר לעדור הבהמות אצל המלכים מפני כבוד המלך והרי יש בזה צעב"ח, [ועיי"ש מה שתיירצו]. ומוכח דסיבת כבוד לא הותר מחמת זה צעב"ח, דרק צורך הגוף הותר ולא שאר דברים ולכן ביאר שם דהא דטעינת שונא עדיפה מפני דלכופ יצרו עדיף, הוא משום שבטעינה יש בה את עצם מצות טעינה ונוסף לה את מעלת הלכופ את יצרו שזה עושה את מצות טעינה למצוה גדולה, ועדיפה מצוה א' גדולה ע"פ מצוות פריקה, ומצוות צעב"ח ואף דהו"ב מצוות, דמצוה א' גדולה עדיפה ע"פ ב' מצוות.

ולכא"ו אפשר ליישב הדברים באופן אחר. דהנה בטעמא דאיסור צעב"ח נחלקו הראשונים. דהר"מ (מורה נבוכים ג. מת) כתב בטעמא דאיסור של אותו ואת בנו, דישי לבע"ח רחמים על בנו, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם וכי ובעבור שלא נתאכזר על הבע"ח, עכת"ד. ומבואר מדבריו דהוא איסור מצד "הבע"ח" דגם להם יש רגשות וכדו' ולכן לא נתאכזר עליהם. וברמב"ן (ע"ה"ת דברים כב) הקשה עליו, וביאר באופ"א וז"ל "והתועלת בזה לנמוע מהאדם עצמו נזק או מידה מגונה, וזהו 'לצרף בהן', ולהדריכנו בנתיבות הרחמים וכי" ע"כ. ומבואר דהרמב"ן ס"ל דכל איסורא דצעב"ח הוא מצד 'האדם' שיתקן את מידותיו עי"ז שירחם על הבהמות, אבל אינו בשביל שירחם עליהם מצד עצמם אלא רק לתיקון מידותיו של האדם, וכ"כ בחינוך (מ' תקמ"ה).

ואשר לפי דברי הרמב"ן יבואר שפיר דברי הגמ' דלכופ יצרו עדיף, דכיון דכל מצות צעב"ח הוא לצרף מידות האדם, א"כ היכא שיוכל לצרף מידותיו יותר ע"י שיטעון עם השונא, ודאי דעדיף הטעינה, דבהא מקיים את מטרת המצות צעב"ח, דמתקן את מידותיו. וכזה מיושב לשון הגמ' דלכופ יצרו 'עדיף', דאדרבה כיון שכל עיקרו הוא תיקון מידותיו, היכא שיוכל לתקן מידותיו יותר 'עדיף' התיקון המעליא. שו"ר שכ"כ בשו"ת יוסף דעת (יו"ד שמ"ח), וכ' לפי"ז טעמא דמתור להשתמש בבהמה לצורך, כיון דכל מטרת האיסור הוא בשבילו, לכן היכא שעושהו לצורך דאין בזה אכזריות וכדו' שפיר מותר.

הרב מאיר רותן

בס' שש"כ פכ"ז סעיף נ"ח כ' לגבי אקווריום שהורצו בו דגים, אסור בשבת להוציא את הדגים הקטנים כדי שלא יאכלו אותם הדגים הגדולים, ובהערה קע"ט כ' בשם הגרש"ז דכיון שהאדם אינו עושה שום מעשה וגם

כך דרכם של הדגים שהגדול בולע הקטן אין בזה משום צער בע"ה ע"כ. ומבואר דכל ההיתר בזה הוא משום שכך דרכם של הדגים לכן מותר לתת דגים קטנים לגדולים וכן שאר בע"ח לאלו שרגילים לטורפם כמו עכבר לחתול אך לולי זה היה איסור לתת הדגים הקטנים לגדולים, ולפי"ז נמצא דאם באמת זה לא מנהג העולם יהיה בזה איסור צער בע"ח, והוא תימא דלא מצינו שיהיה דין צער בע"ח להציל בע"ח מיד חבירו דנמצא לפי"ז דאם רואה שני בע"ח רבים כגון שני שוורים המננחים זא"ז או חתול הרודף אחר תרנגולין וכדו' א"כ דוקא באופן שהוא מנהג העולם אין לו דין צער בע"ח, אך אם זה **שלא כדרך העולם** יהיה לו חיוב להציל בע"ח מיד חבירו.

והנה ידוע דנחלקו הפוסקים האם יש חיוב למנוע צער מבע"ח גם כשאינן כאן צער בידים די"א דאין חיוב לטפל בבע"ח ולמנוע מהם צער שמגיע להם מאליו, אך יש סוברים שבכלל איסור צער בע"ח נכלל גם להצילם מצער הבא מאליו, ע"י מנח"ח מצוה פ' אות ו' ובקצושו"ע קצ"א, אמנם הכא הרי"ז צער בע"ח מבע"ח חבירו וזה לא מצינו דיש בזה דין צער בע"ח.

ונראה דיסוד הדברים תלוי בשורש דין צער בע"ח, האם הגדר הוא דהחשיבה תורה בהמה ואדם לענין צער כלומר דאין כוח לאדם יותר מהבהמה לענין לצערה ויש זכות לבהמה לתבוע שלא יצערו אותה וכמו דחזינן דאתונו של בלעם היה לה תביעה למה הכיתני זה ג' רגלים וכמבואר באו"ש פכ"ה משבת הכ"ו דזה המקור לצער בע"ח, וא"כ לפי"ז כל איסור צער בע"ח הוא לאדם אך כלפי בע"ח חבירו בזה אין זכות לבהמה על בהמה אחרת, ולפי"ז בהצלת בע"ח לבע"ח אחר אי"ז שייך למנהג העולם אלא אין דינים וזכות לבהמה כלפי בהמה. אך אם דין צער בע"ח הוא דיש ענין לתורה שהבהמה לא יהיה לה צער א"כ ודאי דצריך לדאוג לכל בהמה וכאן יש מקום לדון דכל שהוא מנהג העולם אי"ז בדין צער אך כשזה חורג ממנהג העולם יש כאן דין להצילה מצער בע"ח.

ונראה דנפק"מ עוד בזה דהנה מצינו דהותר לצער בע"ח לצורך תשמיש האדם וכדאיתא בשו"ע אבעה"ז סימן ה' סעיף י"ד ברמ"א והוא מדברי התרוה"ד דלא נבראו כל הבריות רק לשמש את האדם ולכן מותר להניח משאות על הבהמה וכדו' שאר שימושים.

ויש לעיין האם מותר לצורך האדם להשתמש שימוש מופרז בבע"ח כגון להניח עליה **משא כבד ביותר**, ובחזו"א שבת מ"ח ז' כתב דצער מרובה שלא כדרך עבודתה אסור וחייב להשליך משאה אף בהפסד עיי"ש. וכ"כ הריעב"ב בס' מגדל עוז. אמנם יעוי' בתרוה"ד ח"ב סי' ק"ה דמבואר בדבריו דאע"פ דהעמיד משא כבד מאד שאין הבהמה יכולה לעמוד בו אין בזה איסור צער בע"ח וכדאמר בגמ' ב"מ ל"ב דמצות פריקה הוא בכה"ג שהעמיס משא שאין הבהמה יכולה לעמוד בו וכי ברשיעי עסקינן, וכע"ז בבאור הגר"א אבעה"ז ה' וכן בס"ח סימן תרס"ו דכ' דאם מצער בהמה בחינם כגון שמניח עליה משאוי יותר מכדי הראוי ומכה אותה והיא אינה יכולה ללכת בא לדין על צער בע"ח ע"כ. ומבואר דכל הצער הוא מה שמכה אותה.

ונראה דשורש הנידון תלוי בזה דאם יסוד איסורא דצער בע"ח הוא זכות הבע"ח שלא יצערו אותו א"כ לפי"ז בצורך האדם אין לה זכות, דהבע"ח הרי ניתן לשימוש האדם ואפי' משא כבד, אך אם יסוד דין צער בע"ח הוא דין בגברא שלא יצערו שלא יהיה אכזרי, א"כ ע"כ כל ההיתר לשימוש האדם הוא רק משום שכך דרכה ואי"ז קרוי שיש כאן מעשה של צער כלל וא"כ במשא כבד יותר מדאי הרי שם המעשה הוא מעשה של צער ואע"פ דהגברא לא נתכוון לצער אלא רק לצורך שמושו לשאת משא מ"מ שם המעשה הוא מעשה של צער וזה לא מצינו שהותר.

וי"ל עוד נפק"מ באופן דיש לאדם צער קצת כשיקיים את מצות צער בע"ח האם עדיף צער קטן דידיה או"ד דכיון דסו"ס מצוה הוא הרי מחויב לצער עצמו בשביל מצוות צער בע"ח. ובש"ת בצל החכמה ח"ד סימן קכ"ז כ' לדייק מהתוספתא שאם יש הצלת בהמה מצער גדול כצער מיתה בצמא וצער האדם הוא צער קטן יש להציל הבהמה מהצער הגדול ולא להציל האדם מצער הקטן.

ויתכן דתלוי בזה דאם שורש דין צער בע"ח הוא דאין לאדם זכות יותר מהבהמה ואין לו זכות לצערה א"כ באופן שיש לו צער הרי האדם עדיף מהבהמה וכאן לא נאמר כלל דין צער בע"ח דהרי בכה"ג האדם יש לו זכות יותר מהבהמה אך אם דין צער בע"ח הוא שדאגה תורה להבהמה שלא תצטער א"כ ודאי דצריך להציל הבהמה מצער גדול.

הרב יוסף רוזנהן

כתב הרמב"ן (דברים כב, ו) גבי מצות שילוח הקן, שהרי אין רחמיו מגיעין לבעלי נפש הבהמות למנוע מלעשות בהם צרכינו, שאם כן היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר, עכ"ל.

ובשו"ת חתם סופר (חו"מ קפ"ה) כ' וז"ל דהנה החוסם פרה עובר משום צער בע"ח דאורייתא אע"ג [ש]מה שאנו עושים לצרכינו ליכא משום צער בע"ח... וכ"כ רמב"ן בפרשת שילוח הקן, מ"מ השתא דאסור רחמנא לחסום מגזיה"ה העובר וחוסם עובר גם על איסור צער בע"ח, עכ"ל. ופשטות כוונת החת"ס הוא דלכאורה יש להקשות למה יעבור על צער בע"ח בחסימת השור הרי הוא חוסמו לצורכו שלא יאכל השור תבואתו, והרי קי"ל דכל שעושה לצרכו אין בו משום צער בע"ח, ומתוך דכיון דיש גזיה"כ שאסור לחסום, אין להתיר אף האיסור דצער בע"ח אף שעושהו לצרכו.

במנחת חינוך (מצוה פ, אות ו) מקשה עמש"כ הר"ן בבאור הא דאיתא בגמ' (ב"מ לב) דפריקה בחינם וטעינה בשכר, דפריקה בחינם היינו אע"פ שיפסיד עבודתו בשעת הפריקה חייב לפרוק בחינם משום צער בע"ח, משא"כ בטעינה בכ"ג אין צריך להפסיד שכר עבודה, וקשה דאין יעלה על הדעת שלא יקח ממון משום צער בע"ח ומכ"ש להפסיד ממון הא התורה התירה צער בע"ח לצרכי האדם.

ובספר משמרת חיים להגאון רבי ח"פ שיינברג שליט"א (ח"ב ענינים ה') כתב לתוך קושית המנ"ח וז"ל אולם נראה לחלק ביניהם, דהותר צער בע"ח כשהריוח לאדם בא מצער הבהמה גופא כגון בשחיטה ועבודה... אבל הכא... דאינו מפסיד מעצם הפריקה כלום אלא שהפריקה גורמת שיפסיד ממקום אחר שלא ירוח אז ממלאכתו אין ההפסד שייך לפריקה כלל ואין מה שיפטרנו מינה... ונשאר איסור צער בע"ח בתוקפה, עכ"ל.

וראיתי בכתובים של ת"ח א' (ס' צער בעלי חיים) שכתב דלפי דברי החת"ס שהבאנו לעיל לגבי חסימה, יתורף ג"כ קושית המנ"ח על הר"ן משום שאין כלל זה אומר לגבי המצוות שבהן חייבה התורה במפורש להיזהר שלא לצער בע"ח, עכ"ל. היינו שהוא דומה למש"כ החת"ס דאין היתר לאיסור צער בע"ח בחסימה כיון שהתורה אסרה בגזירת הכתוב. ועוד כתוב שם דבסברתו של המשמרת חיים יתורף ג"כ קושית החת"ס גבי חסימה. וז"ל, לסיכום: ישנם שני הסברים מדוע אין לפטור את האדם מחיוב פריקת הבהמה או מאיסור חסימתה מחמת הכלל האומר שצער בע"ח הותר לצורך האדם, א- אין לעבור על גזירת הכתוב, [חת"ס], ב- כיון שאין הריוח בא מעצם הצער של הבהמה, [משמרת חיים].

ובמחכ"ת, נראה מתוך דבריו שטעה בהבנת דברי החת"ס ז"ל. ואקדים לחזור לדברי הרמב"ן [שהביאם החת"ס בדבריו] שמוכיח שאיסור צער בע"ח לא נאמר במקום שהוא לצרכינו, מהא "שאם כן היה אוסר השחיטה". והנה במאיו (ב"מ לב) כתב דאיסור צער בע"ח נלמד מאיסור חסימה. ועכשיו אם נפרש דברי החת"ס דז"ל שאין להתיר צער בע"ח לצורך האדם במעשה שאסרו התורה במפורש, הבה נתבונן הרי מאיסור חסימה משמע שיש איסור צער בע"ח אף שהוא לצרכו, ומשחיטה משמע שלא אסרה תורה צער בע"ח כשהוא לצרכו, וא"כ לכאורה תמוה מאי חזית ל"י להרמב"ן להוכיח משחיטה דכללא הוא באיסור צער בע"ח שלא נאסר במקום שהוא לצורך האדם, ועפי"ז יאמר החת"ס דחסימה הוא יוצא מן הכלל בגזיה"כ דאף שהוא לצרכו עובר, לכאורה עדיפא לן לומר דחסימה שהיא גופא מענינא דצער בע"ח הוא המלמד על הכלל, ונאסור צער בע"ח גם במקום צורך האדם, והא דהתורה התירה שחיטה הוא היוצא מן הכלל שמוותר לשחוט בהמה לצורך אכילה אף דאיכא בזה צער בע"ח. [ואת"ל שאין דעת החת"ס כהמארי דאיסור צער בע"ח נלמד מלאו דחסימה, מ"מ עדיין מפורש בדבריו שעובר בחסימה משום צער בע"ח, וא"כ עדיין קשה מאי חזית לקבוע כלל להתיר משחיטה, ולאסור בחסימה משום גזיה"כ, ולא נאסור בעלמא צער בע"ח אף לצרכו כמו בחסימה, ונתיר שחיטה כיוצא מן הכלל].

ולכן כ"ל דאין כוונת החת"ס לומר דחסימה שאני משום גזירת הכתוב שאסור לצער הבהמה אף דלצרכו הוא, אלא כוונתו הוא דאין להתיר איסור צער בע"ח בחסימה משום הא שהחסימה הוא לצרכו בזה שהבהמה לא תאכל את תבואתו, כיון שאי אפשר להתיר איסור צער בע"ח משום צרכו כשהצורך הוא אף הדבר ממש שהתורה אסרה בגזירת הכתוב, וכיון שהתורה אסרה לחסום ואסרו למנוע מהבהמה לאכול, אין לומר שלא יעבור על איסור צער בע"ח צורך זה שאינו רוצה שהבהמה תאכל את התבואה.

ולפי"ז ז"ל דהיינו דוקא לגבי חסימה משא"כ לגבי פריקה שצרכו אינו מניעת הפריקה עצמה, אלא משום שמפסיד שכרו ע"י הפריקה, בזה עדיין יש מקום להקשות דנתירו שלא לפרוק משום ההיתר דעלמא דצער בע"ח הותר במקום שהוא לצרכו, ואינו דומה לחסימה שהצורך הוא בדבר זה גופא שאסרו התורה. ולפי"ז לא יתורף קושית המנ"ח על הר"ן בתירוצו של החת"ס לגבי חסימה.

וכן נראה עוד שתירוץ המשמרת חיים לא מהני לתרץ קושית החת"ס דגבי חסימה, שהרי המשמ"ח תירץ לגבי פריקה דלא הותר צער בע"ח לצרכו אלא כשהריוח לאדם בא מצער הבהמה גופא כגון בשחיטה ועבודה משא"כ בפריקה, אמנם בחסימה אכן הריוח הוא מחסימת הבהמה גופא כדי שלא תאכל התבואה, וא"כ מטעם זה כן נתיר לאיסור צער בע"ח גבי חסימה.

צעב"ח במשחק עם חיות

הרב יעקב ל. כהן

יש לדון לגבי ילדים שמשחקים בבע"ח למיניהם ומצערם אותם תוך כדי כך, האם נכלל באיסור צער בעלי חיים. וכן יש לברר אם מותר לכלוא בעלי חיים בכלוב, שמצטערים שאינם יכולים לצאת.

והנה כתב הרמ"א באהע"ז ס"ה ס"ד בענין רפואה בבע"ח כל דבר הצריך לרפואה או לישאר דברים' לית בו משום צעב"ח ולכן מותר למרוט הנוצות מאוזות חיות וליכא למיחש משום צעב"ח ומ"מ העולם נמנעים מחמת אכזריות. ויש לעיין בכוונת הרמ"א במש"כ בענין רפואה וישאר דברים האם הכוונה דברים לצורך הכרחי כאכילה וכדו' או גם לצחק בהם.

ומקור דברי הרמ"א הוא מהתרוה"ד בפסקים סי' קה דאין צעב"ח במקום שיש לו ריוח בדבר. והנדון בתרוה"ד הוא לענין מריטת נוצות האוזות בעודן בחיים, וכן לחתוך לשון העוף כדי שידבר ואזנים וזנב מכלב כדי ליפותו. והביא ראיות להתיר דלא נבראו הבהמות והחיות אלא לצורכו של האדם, א"כ מאי נפק"מ איזה תועלת יש לו מכך אם לאכול או להתרפאות או שאר דברים. כדמוכח מקידושין פב. וכן בב"מ לב. בענין פריקה בבהמה, דאי איכא צעב"ח כה"ג היאך מותר ליתן משא על בהמה. אכן בסוף דבריו כתב דאף דליכא איסור כה"ג אלא שהעולם נזהרים ונמנעים, והטעם שנראה לו לפי שהעולם לא רוצים לנהוג מידת אכזריות כדי שלא יענש, וכעובדא דרבי עם העגל בב"מ (פה), דאע"ג דהיתר גמור הוא לשחוט העגל לאכילתו אפ"ה נענש וקיבל יסורין, ע"כ דבריו.

ולפי"ז לכאוי יש לאסור לשחק בבע"ח באופן שמצערם, דאף שמצד צער בעלי חיים יתכן שאין איסור מכיון שהוא לתועלת וצורך האדם, אך מ"מ ה"ז מידת אכזריות. אך יש לדחות דלמא הא דרבי היא מידת חסידות ולרוב גדולתו הו"ל למיחש בהכי, ואין נכאן ראייה לכל אדם וכן"ש לילדים. ועוד שבסוף דבריו כ' התרוה"ד דאיסור צעב"ח הוא רק במקום דאין לו ריוח, וכאן במשחק לכלוא אותם הרי איכא ריוח ממוני או נפשי.

והנה הנודע ביהודה (תנינא, יו"ד סי' י) דן בצידת חיות לתענוג, [ובפשטות מדובר שהחיות מתות בצידתן]. ונסתפק שם, מצד ב' דינים: מדין צעב"ח, ומשום בל תשחית. וביאר דמצד הדין פשיטא כהתרוה"ד דכל דיש בו צורך להאדם לית ביה משום צעב"ח, וגם דאין צעב"ח רק בדבר שמניחו בחיים ומצטערת הבהמה אבל אם ממיתו מיד ליכא ביה משום צעב"ח ומדין בל תשחית ליכא בזה דהרי משתמש בעורות הבהמה אח"כ.

אך מסיק שם דאמנם מי שיש לו פרנסה מזה מותר, אבל יש בדבר מדה מגונה ואכזריות ואיסורא דסכנתא והזכרת עונותיו. ומי שעושה כן בשאט נפש איך תקובל תפילתו.

וראיתי עוד בספר שבות יעקב ח"ג סע"א דנסתפק אם מותר לנסות תרופות על בעל חיים. ובסוף התשובה כתב דלהלכה ברור דאין בל תשחית או צעב"ח כל שיש לו צורך בו ומותר לעשות אפ"י לכתחילה, ואף שים הרמ"א דהיא אכזריות למרוט הנוצות מהאוז היינו דוקא כשעושה בידים והעוף מרגיש מאוד הצער בכל מריטה ומריטה משא"כ כשעושים ניסוי בבע"ח שלא מרגיש מיד אלא אח"ז ואיכא ריוח לאדם. וככה"ג ליכא אף מידת חסידות.

היוצא מכל האמור לכאורה דכל מה שיש בו ריוח ותועלת לאדם היינו מבחינת ממונית, רפואית או למאכל ליכא בזה משום צעב"ח, אך ראוי שימנע מדברים שיש בהם אכזריות. אמנם בנדון דידן השאלה היא האם אפשר לקרוא לשעשוע של ילד לשחק בחיות או לרדוף אחריהם צורך או תועלת הנכלל בשאר דברים שכ' הרמ"א באהע"ז סי' ה. [ופשיטא דהספק דוקא באופן שאינו מזיק לבע"ח ואינו מצער בו במתכוון דאז ודאי שאסור מפני שהוא מדה מגונה ואכזריות, וכנ"ל].

ואולי אפשר להוכיח ממתני' בשבת דף צ: המצניע חגב חי טהור כל שהוא... ור' יהודה אומר אף המצניע חגב חי טמא כל שהוא שמצניעין אותו לקטן לשחוק בו. ומחלוקת ת"ק ורבי יהודה שם אם מצניעין חגב טהור דוקא או אף טמא. משמע דבעצם ההצנעה ליתן לתינוק לשחק בו. ליכא ביה משום צעב"ח. ואולי עפ"י אפשר להוכיח דגם משחקו של הקטן בחגב מותר, אע"פ שאין לחגב הנאה מכך ואולי אף צער מסוים מזה שהתינוק משחק בו מ"מ מותר ליתן לתינוק לשחוק בו, ובפרט שזו אחת מדרכי תועלתיו של האדם מבע"ח, עצם המשחק בהם.

ועוד מבואר מהך מתני' דמלבד מה שמותר לתת לקטן לשחק בחגב, מותר גם להצניע את החגב, כלומר שמותר לכלוא בע"ח. והענין מבואר עפ"י הנ"ל דמצד עצם דין צעב"ח אין איסור כיון שהוא לצורך, ומצד המניעה מאכזריות ג"כ אין לאסור, דאינה התאכזרות שהרי מספק לו מזונו ושאר צרכיו, ולכן אין איסור בגן חיות וכדו'. ועיין מש"כ החיד"א בספר מדבר קדמות (מערכה ב' אות כ"ב) שהוא בעצמו הלך לראות בע"ח בכלובים בלונדריס וראה שם בריות מזוזות ומשונות ומבואר שאין בכך איסור לכלוא או לחלופין ללכת וליהנות מהחיות הכלואות.

כ"נ בס"ד לעורר המעיניים, לא להלכה ולא למעשה.

צעב"ח לצורך כבוד אדם

הרב דוד הלוי הורביץ

א. בגמ' ב"מ ל"ב: נחלקו אי צער בעלי חיים דאורייתא או דרבנן, ולהלכה נחלקו הפוסקים אי קיי"ל צעב"ח דאוי או דרבנן, ובשיטת הרמב"ם כ' הגר"א (ח"ו סי' רע"ב) דדבריו סותרים זא"ז דבהלכות רוצח בדין פריקה וטענינה נראה שהוא סובר דצעב"ח דרבנן ואילו בהלכות שבת נראה דסבר צעב"ח דאורייתא, וביישוב דבריו עיי' באור שמח פרק כ"ה מהל' שבת שכ' דבשבת איכא דין מיוחד למען ינוח דהתם מחמירין טפי בדין צעב"ח. וכעין דברים אלו כ' הפמ"ג בסי' ש"ח באשל אברהם סי' ז' דאף למ"ד צעב"ח דרבנן מ"מ בשבת צעב"ח דאורייתא מדין למען ינוח עיי"ש.

ב. במקור הדין דצעב"ח דאורייתא מצינו כמה שיטות בראשונים: רש"י בשבת קכ"ב וכן הוא בפשטות הסוגיא דב"מ דנלמד מהא דאמרה תורה עזוב תעזוב עמו ואיכא למ"ד דדריש טעמא דקרא והיינו משום צעב"ח.

הרמב"ם במורה חלק שלישי פרק י"ז כ' דנלמד מהא דאמר המלאך לבלעם על מה הכית את אתונך, וכבר הקשו על הרמב"ם אמאי הוצרך לפסוק מיוחד ללמוד דין צעב"ח ולא ניחא ליה בפסוק דפריקה.

ויש שכ' דבאמת ס"ל להרמב"ם דצעב"ח דרבנן וכמו דמבואר ברמב"ם בדין פריקה וכמו שכ' הגר"א, אלא דכל זה רק בצעב"ח דממילא דאין אדם חייב לדאוג לבהמה שמצטערת, אבל לצערה בידים בזה הוי שפיר דאורייתא וע"כ בעי קרא מיוחד לצער בידים.

עוד לכאוי יש להקשות דהנה דנו הראשונים והאחרונים אי שרי לעשות צער בעלי חיים לתועלת האדם, ובתרומת הדשן (בפסקים) סי' ק"ה (והו"ד להלכה ברמ"א אבה"ע סי' ה) כ' דכל שעושה לתועלת האדם הרי זה מותר שהרי לא נבראו כל הבריות אלא לשמש את האדם, וכן פסקו כל הפוסקים דמותר לצער חיה אם יש בזה תועלת לאדם, ולכאוי קשה דא"כ הרי מה שהכה בלעם את אתונו היה לצורכו, שהרי נטתה מן הדרך ורבעה על מקומה והכה אותה כדי שתמשיך ללכת, וכיון דמותר לצער בע"ח לצורך האדם מה התביעה עליו שהכה את אתונו.

והנה הראשונים בסוגיא ב"מ שם הקשו אמאי מותר לזקן לא לפרוק בשלמא מצד מצות פריקה איכא למימר משום שאינה לפי כבודו אבל אי נימא צעב"ח דאורייתא א"כ אמאי אינו חייב לפרוק מדין צעב"ח, וכ' הרמב"ן דעשה דכבוד התורה עדיף, והקשה עליו הר"ן דהא היתר זה דאינה לפי כבודו הוא לאו דוקא בת"ח אלא בכל מכובד והתם ליכא טעמא דעשה דכבוד התורה, וכ' דכיון דהותר צעב"ח לצורך האדם א"כ כ"ש לכבודו של אדם שהרי גדול כבוד הבריות, ובאמת צ"ב דברי הרמב"ן אמאי לא ניחא ליה בתירוץ הר"ן, שהרי זה וודאי דאם היה המכובד טעון משא עליו והוא מתבזה בזה ויש לו בהמה שיכול להטעינה עליו באופן שיהא לה צער מזה הרי וודאי שיהא מותר לו שהרי זהו צורך התשמיש של האדם אע"פ שעושה זה רק לצורך למונעו מבזיון, וא"כ אמאי הכא אסור, (ועיי' באו"ש פכ"א מהל' שבת שעמד בדברי הראשונים).

והנה זה ברור דלא כל דבר שהאדם נהנה ממנו מותר ע"י צעב"ח, שהרי אם ינהה האדם מהצעב"ח הרי וודאי דלא נתיר לו לצער את הבהמה אם נהנה לראות את הבהמה מצטערת, אמנם היה אפשר לומר דכל מה דהותר צעב"ח לתועלת האדם היינו רק היכא דהנאה אינה מגוף הצעב"ח, דהיינו שלוקח איזה תשמיש מהבהמה וע"י זה מצטערת הבהמה וכמו נוצות דהתרוה"ד, אבל היכא דהנאה היא מגוף הצער אסור. אלא דלפ"ז עדיין לא יישבנו את דעת הרמב"ן אמאי לא התיר לזקן משום כבודו שהרי אין בזה הנאה מגוף הצעב"ח.

ולכאוי אפשר דמבואר ברמב"ן דלא כל תשמיש הותר לצורך האדם, ולתשמיש שהוא לצורך כבודו של האדם לא הותר צעב"ח, וע"כ הקשה דלא יאה היתר לזקן משום כבוד, ואם כנים אנו בזה יש לומר דבלעם הכה את אתונו מלבד מה רצה ליישרה בדרך הכה אותו גם משום כבודו כדי שלא יתבזה שאינה שומעת בקולו (וכמש"כ רש"י שם שהיה לו גנות גדולה שהיה צריך כלי זיין לאתון), וכיון שכן היה עליו טענה אמאי ציער את אתונו דלא הותר צעב"ח לצורך כבוד האדם.

עומקא דקרא

עזוב תעזוב עמו הנה רש"י פי' עזיבה לשון עזרה, והביא ב' ראיות, הא' מהפס' "ואפס עצור ועזוב", והב' מנחמיה "ויעזבו את ירושלים עד החומה" שמלאוה עפר לחזקה, ע"ש.

וביאר בס' **עיוני רש"י** דבזה תלוי הלימוד דצער בעלי חיים, דהה בפשטות צ"ב מהכ"ת דהמצוה היא מצד צעב"ח ולא מצד העזרה לאדם. ולכן הביא רש"י דבלשון עזיבה מצינו ב' משמעויות, יש שנא' כלפי האדם (עצור ועזוב), ויש שנאמרה כלפי חפץ (החומה), וא"כ שייך דמ"ש עזוב תעזוב נא' כלפי הבע"ח ולא כלפי האדם. וממילא דלמ"ד צעב"ח דאורייתא יפרש עזיבה כלפי הבע"ח ולזה הראיה הב' מהחומה, אך מ"ד צעב"ח דאורייתא מפרש כלפי האדם וזו הראיה הא' שכתב

רש"י.

הרב נ. פלי

איתא בב"מ לב: צער בעלי חיים דאורייתא, וכתב בהגהות החתם סופר: נראה מדכתיב **ורחמיו על כל מעשיו** ע"כ.

ביאר דבריו, דמצוה דאורייתא דכ' ואנוהו, ודרשו (שבת קלג): הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום, אף אתה היה חנון ורחום, ע"כ. וכיון שרחמי ה' חלים גם על בעלי חיים, וכדכ' ורחמיו על כל מעשיו, ממילא צעב"ח בכלל ואנוהו - הוי דומה לו.

וקשה דהא תנן בברכות לג: האומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו, ובגמ', מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינו אלא גזירות, ופירש"י מדותיו. מצותיו, **והוא לא לרחמים עשה אלא להטיל על ישראל חקי גזרותיו להודיע שהם עבדיו**. ע"כ. וקשה דעכ"פ מצד מצות צעב"ח יש כאן מצות רחמים.

וי"ל, שהוא עדמש"כ (תהלים ג) אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה, וממילא כשכביכול הוא רעב לרחם על הבע"ח, אינו צריך לצוות על בני אדם שירחמו עליהם, שהרי יש לו תבל ומלואה לספק צרכיהם, אלא זה גזירת מלך להודיע שישראל עבדיו, **ואמנם המצוה והגזירה היא שאנחנו נתדמה לו במידתו חנון ורחום, אמנם הסיבה שה' ציונו אינה משום רחמיו על בע"ח**.

והנה כתיב (שמות כג ה) כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו [ולרש"י בשבת קכח: בד"ה צעב"ח דאורייתא. מכאן ילפינן צער בעלי חיים].

וביאר במשמרת צבי (להג"ר ברוך צבי מושקוביץ זצ"ל אב"ד פקאש) עפ"מ שאמרו בתו"כ (ויקרא כ, כז) ר' אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם אי איפשי ללבוש שעטנז. אבל יאמר איפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי כך. ע"כ. וזהו שאמרה תורה וחדלת מעזוב לו, כלומר, **שתמציא תחבולה שלא לעזוב לו לפי טבע ורחמנותו של בני אדם, ורק באורח זה עזוב תעזוב עמו מצד ציווי שפי הכורא יתברך**. ע"כ.

הוי שהמשמרת צבי למד משמ"א לפי שעושה מצותיו של הקב"ה רחמים, היינו שאין מצוה לרחם על הבע"ח בלב, ולכן אם עושה מצות פריקה מחמת רחמים הוי כפורש משעטנז משום שקץ בו, אמנם להחתי"ס הלא הרחמנות שבלב גופא היא המצוה דצעב"ח.

ועיין במס"י בפ"ט: ..שלא לצער לשום בריה אפילו בע"ח, ולרחם ולחוס עליהם. וצעב"ח דאורייתא ועכ"פ דרבנן, כללו של דבר הרחמנות וההטבה צריך שתהא תקועה בלב החסיד. ע"כ. הוי **שכרך את מידת הרחמנות שבלב, עם מצות צער בעלי חיים**, וזהו כהחתי"ס.

ויתכן להוכיח כהמס"י והחתי"ס, דאיתא בשמות רבה (ב, ב) כשמשה ריחם על הגדי והרכיבו על כתפו, אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חיך אתה תרעה צאני ישראל. ע"כ.

וצ"ע, וכי רק כאן נתגלה שמשה הוא רחמן, והלא איתא לעיל (א כז) וירא בסבלותם. אמר הקב"ה אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל, אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך. ע"כ. וא"כ אתמהא, דכשריחם על ישראל עדיין לא זכה להיות מנהיג ישראל, אלא רק שה' ידבר עמו (לצורך עצמו), ורק הרחמנות על הגדי זיכתה אותו להיות מנהיג ישראל.

וביותר קשה, שבהמשך שם איתא (ב, ו) א"ר יצחק מהו כי סר לראות אמר הקב"ה סר וזעף הוא זה לראות בצערן של ישראל במצרים לפיכך ראוי הוא להיות רועה עליהן מיד ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה. ע"כ. וא"כ כאן משמע שרחמיו על ישראל הם אלו שזיכו אותו להיות רועה, ומתחזקת הקושיא למה היה צריך את מעשה רחמנותו על הגדי בשביל שיזכה עי"ז להיות מנהיג ישראל.

וי"ל, שהנה בהנהגת רחמים על ישראל יש שני חלקים. א. שהוא כבוד ה' שירחמו על בניו, וכמש"כ המס"י בפ"ט, שא"א לכבוד העליון להתרבות אלא בגאולתן של ישראל וברבוי כבודם. ב. מצד מידת הרחמנות וההטבה וא"כ כשמשה ריחם על ישראל הוא ודאי עשה את זה בראש ובראשונה מצד כבוד ה'; ולכן הוא מיד זכה לנביאות, שכמו שהוא הניח כל עסקיו לכבוד ה', כך ה' מניח העליונים והתחתונים ומכבדו בנביאות, אמנם עדיין היה מקום להסתפק אם עושה את זה גם מצד מידת הרחמנות וההטבה, כי הקב"ה דורש שמנהיג ישראל ינהיג גם בשביל כבוד ה', וגם מתוך מידת הרחמנות כלפי צאן מרעיתו, אמנם בשעה שריחם על הגדי, שאלו לא שייך הטעם של כבוד ה'; נתברר למפרע גם על מה שהטיב עם ישראל, שזה היה גם מצד מידת רחמנות, ולכן עכשיו ה' אמר לו שיזכה להיות רועה ישראל.

והשתא אם מצות צעב"ח הוא רק מעשה יבש ובלוי רחמים בלב, א"כ לא נוסף כלום במעשה הגדי, שהרי עצם המעשה של הטבה כבר נתגלה בוירא בסבלותם, ובע"כ **שמצות צעב"ח הוא הרחמנות בלב, וזה מה שנתווסף ע"י הרחמנות על הגדי, שנתגלה שהוא רחמן בלבו ולא רק במעשיו**.

הרב מנחם וינטר

בגמ' ב"מ דף לב' ע"א אומרת המשנה מצווה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון ר"ש אומר אף לטעון. ומבארת הגמ' שהכוונה שת"ק סובר לפרוק בחנם אבל לטעון בשכר ור"ש חולק וסובר שאפילו טעינה בחנם. ומקור המחלוקת האם הפסוקים מבוררים שהפסוק במשפטים מדובר בפריקה והפסוק בכי תצא מדובר בטעינה ולכן אומר ת"ק שהרי יש פסוק מיותר שאם התורה היתה כותבת בטעינה הינו יודעים בכ"ש פריקה משום שבפריקה יש גם חסרון ממון וגם צעב"ח א"כ למה כתבה התורה פעמיים אלא ללמדנו שפריקה בחנם וטעינה בשכר אבל ר"ש סובר שהפסוקים לא מבוררים ולכן אין יתור לשון ואי אפשר ללמוד ממנו ולכן סובר ר"ש שהכל בחנם והמאירי הביא עוד מקור לאיסור צער בעלי חיים מהפסוק לא תחסום שור בדישו על כך אומר רבא שמדברי שניהם נלמד שצער בעלי חיים דאורייתא ונפק"מ לגבי הלכות שבת שצריך לטפל בהמה שנפלה לאמת המים ולעשות ביטול כלי מהיכנו כי זה דרבנן כדי למנוע צער בעלי חיים דאורייתא ויש להבין איך יוצא דין זה מיתור הלשון ז"א למה בגלל שכתוב פריקה שהוא מיותר אומר לנו שצריך לעשות בחנם משא"כ טעינה שלא מיותר ילמד אותנו שאפשר לעשות גם בשכר, וצ"ל שמה שאפשר לעשות בשכר זה פשוט ונלמד מדין השבת אבידה שאפילו שיש מצווה לעשות השבת אבידה אבל האדם לא צריך להפסיד אבל כדי שלא נחשוב שגם פריקה בשכר לכן כתבה התורה את מצוות פריקה לומר לך תעשה אותה בחנם אפילו שבעה"ב לא משלם גם תעשה והינו כדי שלא יהיה לבעה"ב חסרון כיס ולא תהיה לבהמה צער, אבל ברא"ש כתב דדין זה של בחנם הוי כמו באבידה וכן כתב הרמ"א בס"י רעב" סעי' ו' והרי מצינו באבידה ששם מותר לפועל ליטול שר על טיפול באבידה אלא הכוונה על אדם בטל שלא הפסיד כלום מהטיפול באבידה הוא אסור לו לבקש שכר כי יש לו מצווה וכן בפריקה. ובמאירי כתב דיש לחלק דמה שהתירו באבידה לבקש שכר זה דוקא באבידה משום שיש הרבה טירחא אבל בפריקה שהטירחא אינה רבה אסור לבקש אפילו בבטל ממלאכתו

במאירי כתב הטעם למה פריקה בחנם כדי שלא יצטרכו לשהות בדין ודברים ובנתיים יהיה צער בעלי חיים לבהמה אבל טעינה הוא יכול לדרוש שכר כי אין כאן צער בעלי חיים ומה שמצינו שאם אמר בעה"ב הואיל ומצווה עליך לפרוק פרוק הוא פטור אין הכוונה פטור לגמרי אלא פטור בחנם וחייב בשכר דכיון שאומר בעזות שאין רוצה לפרוק אע"פ שיש צער בעלי חיים הוא יהיה חייב לשלם עבור הפריקה וכנראה שהוא משום קנס. ואין הוא צריך לדון איתו אלא יוציא ממנו בתור קנס.

בשיטה מקובצת מובאת קושיית הרמב"ן למאן דקי"ל דצער בעלי חיים דאורייתא מדוע בזקן ואינה לפי כבודו פטור מצער בעלי חיים דהוי דאורייתא ותיירץ דכבוד התורה עדיף ועל כך הקשו הר"ן דזקן ואינה לפי כבודו הוי בכל זקן דזקן כזה שבשלו אינו פורק גם בשל חברו אינו פורק אלא אומר הר"ן תירוץ אחר משום שמצינו שהותר צער בעלי חיים לצורך האדם ולתשמישו כל שכן לכבודם בשב ואל תעשה. ומביא עוד בשם הרשב"א בתשובה דאין כוונת הרמב"ן רק כבוד התורה אלא כל כבוד אפילו כבוד הבריות דוחה גם את ענין צער בעלי חיים אע"ג דהוי מן התורה שהרי אין בו לא ולא עשה והריטב"א הביא דבאמת כל מה שכתוב שפטור זה מענין החיוב לפרוק אבל מצד הצער בעלי חיים של הבהמה חייב ונפק"מ יהיה לענין שיכול לתבוע שכר א"י שמותר לקחת שכר וכן נראה בלשון הרא"ש שכתב פטור מפריקה וחייב משום צער בעלי חיים ונ"מ שאם נתון לו שכר יכול לקבלו ויש להבין מאיזה דין יהיה אסור לקבלו אי משום מה אני בחינם אף אתם בחינם הרי גם נאמר על ענין צער בעלי חיים שצריך בחינם ואולי כיון דלא כתיב בהדיא בתורה ואין בו לא לאו ולא עשה לכן מותר לקבל א"כ מצינו ב' סברות בענין זקן ואינו לפי כבודו א. דעת הרמב"ן דיש בכוחו של ענין הכבוד לדחות צער בעלי חיים ב. דעת הר"ן והריטב"א שצער בעלי חיים לא נדחה אלא חייב בשכר ויש לו אפשרות לתבוע את זה או יש לו היתר לקבל את הכסף.

מה שהקשו מהא דמצוה בשונא כדי לכופ את יצרו ומדוע זה יותר חשוב מצער בעלי חיים ר' איצלה כתב דמכאן מוכח דלכופ את יצרו הוי צורך האדם וצורך גדול מאוד ודוחה את ענין צער בעלי חיים לכל הפחות עד שיגמור לכופ את יצרו. ובספר הערות להגר"ש אלישיב שליט"א דמכאן ראייה שמותר לעשות ניסויים בבעלי חיים אם זה לצורך האדם.

יש לדון באדם שפרק לחברו בחינם ואח"כ רוצה להטעין אבל בשכר האם מותר או נאמר דטעינה זו הוי המשך לפריקה וצריך לעשות בחינם או דלמא דהוי מצות טעינה שאפשר לבקש עליה שכר ומלשון הרמב"ם פרק יג' הלכ' ב משמע דהוי מצווה אחרת אבל מהמשך הדברים נראה דהוי מצווה אחת שלא נגמרה המצווה עד שיטעין.

מקור איסור צער בע"ח

בב"מ לא. (ולב.) מבואר דציווי פריקה שכ' תורה בפר' משפטים "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו... **עזוב תעזוב עמו**, הוא משום צער בעלי חיים. ואמר רבא (שם) דמכאן נלמד שצער בעלי חיים דאורייתא. ועי' רש"י שבת קכח: צער בעלי חיים דאורייתא - שנאמר עזוב תעזוב עמו, ואיכא מאן דדריש טעמא דקרא משום צער"ח.

וכ' המנ"ח (פ"יא) דמ"מ אפי' למ"ד דצער"ח דאורייתא אינו מפורש בתורה אלא ממה שפריקה קודמת לטעינה, או שהיא הלכה למשה מסיני. והיא שי רבינו פרץ בב"מ לב: (ד"ה בהמת גוי) דצער"ח דאורייתא מהלל"מ.

אכן מצאנו מקור לעצם הענין שכ' הרמב"ם במו"נ ח"ג פ"ז (דף כו.) "אמרם צער בע"ח דאורייתא, מאמרו **על מה הכיית את אתונך** וגו'". וכ"מ בס' חסידים (תרסו) ע"ש. וכן אי' במדרש הגדול פר' בלק, ועי' ע"ש במו"נ דמשמע דלמדנו כן גם מדכתיבי במצות השחיטה "כי תאוו נפשך לאכול בשר" שהשחיטה ג"כ תהיה רק לעת הצורך, "לא שנשחט ע"ד האכזריות או השחוק".

והחת"ס כ' בהגהותיו בב"מ לב: דמקור צער"ח דאורייתא מדכתיבי **ורחמי על כל מעשי**.

והמהר"ם חביב (יום תרועה ר"ה כז. ד"ה מ"ש התם) כ' דלחד מ"ד בגמ' שם ס"ל דמאי דכתיבי והשקית את העדה **ואת בעירם**, הוא משום צער"ח (דאורייתא) ע"ש.

ובחי' רעק"א בב"מ לב: כ' דאם צער"ח דאורייתא "נפיק מן עזוב תעזוב והוי **עשה** וכמ"ש הלבוש סי' ש"ה ס"ח". (ועי' לק.).

ושי' המאירי (ב"מ לב:) דהמקור לצער"ח מדאורייתא, הוא מלאו דלא תחסום, וכ"כ הראב"ד (שטמ"ק ד"ה תדע) דאפשר דנפק"ל מחסימה, ולפי"ז לכאו **הוי לית**. אך עי' ברדב"ז (לשונות הרמב"ם קסז) דאף למ"ד דאורייתא, אין בו לא עשה ולא לית אלא הוא **איסור בעלמא**. וכ"כ בשד"ח (ח"ה קלג).

ועי' מש"ח פר' חיי שרה (כד,יט) דמ"ש רבקה לאליעזר **גם לגמליך אשאב**, אע"פ שלא ביקש, משום שכל אדם מחוייב בצער"ח כמו הבעלים, וא"כ היא מחוייבת מצד עצמה. ועי' אוה"ח בפר' ויצא (כטז) בפס' השקו הצאן ולכו רעו, דא"ל כן משום צער"ח.

מצוות צער"ח בתורה

מלבד מצות פריקה מצינו עוד דינים מן התורה שענינם משום צער"ח:

לא תחסום איסורו משום צער"ח כדמשמע בב"מ צ. (ועי' ש"ש בספיקא דגמ' אם גדרו משום דמעלי לה או משום שרואה ומצטער). וכך כתב המאירי (ב"מ לב) דלא תחסום הוא מקור לצער"ח מדאורייתא. וכ"כ רעק"א בב"מ (כנ"ל). [ובביאור הרי"ף לרס"ג (ח"א 326) הק' למה מנו במצוות גם לא תחסום וגם פריקה, עי' ש. ועי' חת"ס (ח"ו"מ סי' קפ"ה ד"ה מ"ש מראב"ד) דהחוסם פי' פרה עובר **גם** משום צער"ח.

כלאי בהמה כ' החינוך בלאו דלא תחרוש בשר וחמור (מצוה תקנ) שמשמעו מצוה זו ענין צער בעלי חיים האסור מן התורה, שיש למיני הבהמות דאגה גדולה לשכון עם שאינן מינן, כ"ש לעשות עמהן מלאכה. וכע"ז כ' האבן עזרא (דברים כב,) מפני שאין כח החמור כח השור. ועי' בעה"ט שם דהטעם משום שהשור מעלה גרה והחמור אינו מעלה גרה, וכשיראה החמור את השור מעלה גרה, יהיה סבור שהוא אוכל ומצטער.

שילוח הקן, הרמב"ן בפר' כי תצא (כבו,) כ' דטעם המצוה "לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם", והוסף עפ"י הרמב"ם במו"נ (ח"ג פמ"ח) שכיון שאין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבע"ח על בניהם, הוזהרנו שלא נתאכזר, והוא טעם איסור אותו ואת בנו.

אותו ואת בנו ע"ז כ' הרמב"ם הטעם הנ"ל, שלא נתאכזר על הבע"ח. וכ"כ האב"ע בפר' שילוח הקן שלא תקח האם על הבנים משום אכזריות "וכן שור או שה". וכ"כ החינוך (רצד) בטעם ה"ב שהוא לקבוע בנפשנו מדת החמלה.

שחיטה כ' החינוך (תנא) שטעם שחיטה מן הצואר ובסכין בדוק הוא "שלא נצער בעלי חיים יותר מדאי, כי התורה התירן לאדם לזון מהם ולכל צרכיו, לא לצערן חינם". וכע"ז כ' הרמב"ם במו"נ (ח"ג פמ"ח). וכ"ד הרמב"ן בבראשית (אכט) ע"ש בקצרה, [וכד"ק החת"ס (או"ח סו"ס נד) בדבריו].

דאורייתא או דרבנן

בסוגיא בב"מ (לב-לג.) נזון באריכות אם צער"ח דאורייתא, ולדעת ריה"ג צער"ח דרבנן, וכן סבר רבן גמליאל בשבת קגד:

הרי"ף (שבת פ"ח ג:) והרא"ש (ב"מ פ"ב כט) פסקו דהלכתא צער"ח דאורייתא. כדמוכח משבת קכח: וכן הביא הנימוק"י (ב"מ יז:) שפסקו הגאונים. וכ"ד החינוך (מצוה תנא ועוד). וכ"כ המאירי ב"מ לב. עי' ש"ש וכ"מ במג"א סי' שה ס"ט ע"ש.

והמרדכי בע"ז (תשצט) נקט דהוא דרבנן [ובב"מ כ' דהוא דאורייתא, עי' חיי אנוש], ובדעת הרמב"ם נחלקו המפר', שהכס"מ (פ"יג מהל' רוצח) כ' דהוא מדאורייתא, והמנ"ח (פ) והפני"ח כ' דס"ל שהוא מדרבנן. ועי' ביאור הגר"א (ח"ו"מ רעב סק"ב).

טעם האיסור

הרמב"ן בפר' כי תצא בענין שילוח הקן, ביאר דמ"ש בברכות (לג:) האומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו, מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינו אלא גזירות כמבואר בגמ'. היינו שאין המצוה מצד הרחמים על הבע"ח, אלא כדי ללמד אותנו מידת הרחמנות. ומבואר דכל ענין צער"ח אינו מצד הרחמים על הבע"ח אלא ללמדנו מידת הרחמנות. ועי' בזה באריכות בחינוך מצוה תקמה.

וכ"כ להדיא הרמב"ם במו"נ (ח"ג פ"ז) "ואמנם אמרם צער בע"ח דאורייתא... הוא על דרך **ההשלמה לנו, שלא נלמד מדת האכזריות** ולא נכאיב לבטלה ללא תועלת, אבל נכון אל החמלה והרחמנות.

ועי' תרוה"ד (פסקים סו"ס קה) דאף במקום שהותר איסור צער"ח חוששים שלא לנהוג באכזריות, דילמא יקבלו עונש על זה, כהא דרבינו הקדוש קיבל יסורים על שלא ריחם על העגל דתלא לרישיה בכנפיה, וא"ל זיל כי לכך נוצרת (ב"מ פה).

ועי' חו"י סי' קצא דהקפידה תורה על צער בע"ח משום שאין להם דעת ונפש המשכלת לסבול ולקבל באהבה את אשר יארע להם.

גדר הצער

האיסור אינו רק על צער הגוף, אלא גם על **צער נפשי**, כמבואר במו"נ (ח"ג פמ"ח) שכ' וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד... כי צער"ח בזה גדול מאוד, אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר בע"ח.

ועי' פתחי תשובה יו"ד (סי' לו סקט"ז) שאין נכון לעמוד עם העופות החיים ליד השוחט בעת השחיטה כי יש בזה צער בע"ח שרואים את השחיטה. [וכ"מ בב"מ פה].

וכן מבואר בבעה"ט פר' כי תצא (כב,) דטעם איסור חרישה בשור וחמור, משום "שהשור מעלה גרה והחמור אינו מעלה גרה, וכשיראה החמור את השור מעלה גרה, יהיה סבור שהוא אוכל ומצטער". ואמנם היה מקום לומר דהוא צער גופני כמו חסימתו בדישו. אבל במושב זקנים הביא ג"כ טעם זה וסיים "יחשוב החמור שהשור אוכל ויהיה לו **צער ועלבונו**". ועי' בעה"ט ויקרא יב,ו.

בברכות מ. אסור לאדם שיטעום קודם שיתן מאכל לבהמתו וכו', וכ' החו"מ (פ"ד א) דהוי צער בעלי חיים. [ועי' ש"ש דבסו"ד כ' שהוא ענף ממצות והלכת בדרכיו וכתבי בו ית' ורחמינו על כל מעשיו. ולפי"ד החת"ס לעיל יתבאר דאין כאן ב' ענינים, אלא אחד הם, דמהתם ילפינן איסור צער בעלי חיים].

צער"ח באדם

דעת הרשב"א בתשו' (ח"א רנ"ב) שמצות פריקה וטעינה נאמרה גם באדם (הנושא משא) ק"ו מבהמה, משום צערא דישאל. וכ"כ הסמ"ע (רעב סק"ג.) והרדב"ז (ח"ב תשכ"ח) חולק על הרשב"א וכ' דבאדם לא אמרו צער האדם, לפי שהוא בעל שכל ולא היה לו לטעון יותר מהראוי לו. ומשמע דמ"מ אף לדבריו, באופן שאין בידו להנצל מהצער שייך אף באדם. [וכ"כ הברכ"י ביו"ד שעב וכ' עוד דרק בטעינה ופריקה פליג (השואל ברשב"א) דאמרו להנחה הקשתים ולא לד"א, וא"כ הוא פטור מטעינה ופריקה באדם, אבל בשאר צער האדם **ודאי איכא משום צער"ח**]. וכן מבואר במש"כ רבינו גרשום בערכין ז. באיסור עינוי הדין דלאחר שנגמר דינו ליהרג, "לאלתר יהרג, משום צער בעלי חיים". ומבואר דאף באדם שיו"ר צער"ח.

ועי' בחינוך (פ) בשרשי מצות פריקה "ללמד נפשנו מדת החמלה... ואין צריך לומר שחובה עלינו לחמול על האיש המצטער בגופו, אלא אפילו המצטער באבידת ממונו. ועי' בחינוך תקנ "שאם הקפידה תורה על הצער שיש בזה לבע"ח שאינם בני שכל, כ"ש בבני אדם אשר להם נפש משכלת לדעת יוצרם". [עי' ש"ש דאירי לענין מינוי ב' אנשים הרחוקים בטבעם והנהגתם, למינוי אחד, ונפסק בפ"ת חו"מ סי' ז ס"ק יח].

אך החות יאיר (קצא) כתב דאין ללמוד לצער דאדם מק"ו מצער בעלי חיים, "דהקפידה תורה על צער בע"ח דחסירה דעת ונפש המשכלת לסבול, משא"כ זה האדם איבעיא ליה **ליתובי דעתיה ולקבל מאהבה את אשר יארע לו**".

וכ"ד הדברי מלכיאל (ח"ו עח,מה) שהוכיח מהא דאי' בב"ק פה. "ורפא ירפא" שניתנה רשות לרופא לרפא, וכ' הרמב"ן (בחוקותי כו,יא) דאין בזה מצוה. אלמא אין חיוב מצד צער האדם.

וכ"נ מהרמב"ם (פ"ב מהל' רוצח ה"ב) שמותר להכות את עבדו, וכ' בשו"ת בית דוד (יב) דהוא לפי הרדב"ז והח"ו דאין צער"ח באדם.

בקוב"ש פסחים חקר אי **בנכרי** איכא צער בע"ח דא"א ללומדו מבהמה כיון דנכבד שכל הכלב מן הנכרי (כדכ"ר רש"י פסחים כב.) גרע מיניה, עי' ש. ועי' בל' הרשב"א הנ"ל דמשמע דרק משום **צערא דישאל** שייך באדם.

ועי' ט"ו חו"מ רע"ב (ס"ט) שחילק בין צער ישראל לצער עכו"ם דאז אין שום מצוה לסייע לו, רק משום איבה.

הרב מרדכי דב אינדיג

בשדי חמד ח"ג מערכת צ' אות ג' נתפסק האם שייך צער בעלי חיים באדם, היינו אדם שמצער אדם האם עובר באיסור של צער בעלי חיים, וברבינו גרשום בערכין דף ז' כתב דאדם שנגזר דינו למיתה אסור להשהות את דינו אלא הורגין אותו מיד משום צער בעלי חיים, ומשמע ממנו שיש איסור צער בעלי חיים באדם, ויש שכתבו שאין כוונת רבינו גרשום לדמות את צער האדם לצער בעלי חיים אלא נקט דוגמא בעלמא.

ונראה להוכיח מדברי החיד"א שדין זה הוא ממש דין צער בע"ח ולא רק דוגמא. דהנה כתב החיד"א בספרו על התורה פני דוד לבאר את טענת פרעה שלא להוציא את בני ישראל ממצרים וכתב דאם אתם [משה ואהרן] טוענים שיש כאן צער בעלי חיים אני מלך ואצל מלך צער בע"ח בטל וכדברי התוס' ב"מ דף ל"ב. [ומוסיף עוד בספרו דברים אחרים בדרוש לשבת הגדול שלכן כשנאמר "וימת מלך מצרים" מיד ויאנחו בני ישראל כיון שכעת אין מלך חזר הדין של צער בעלי חיים וע"ע דברים נפלאים בספרו פתח עינים פ"ב דשבת]. ולכאורה הדבר תמוה הרי כל מה שאמרו התוס' שאצל מלך בטל דין צער בעלי חיים הוא רק בבהמות אך מנין לחדש שגם צער בעלי חיים אדם בטל אצל מלך ומוכח מדבריו שדין צער בעלי חיים אדם הוא ממש כדין צער בעלי חיים דבהמה. ובענין זה האריכו המפרשים עיני בתשובת הרשב"א ח"א תשכ"ח. ובחוות יאיר סימן קצ"א. ועוד רבים.

הצלת בע"ח מבע"ח אחר

כתב בשו"ת התעוררות תשובה ח"ב סימן קנ"ז שהרואה חתול רודף אחר התרנגולים להכותם מותר להרוג את החתול משום צער בעלי חיים [מלבד הדין של ובערת הרע במקרה שהוא חתול מזיק]. ויש לדון האם לשיטתו יהיה מותר לצוד את הדגים הקטנים שנולדו בשבת באקווריום כדי שהדגים הגדולים לא יאכלום [לשיטת שמותר לטלטל מוקצה במקום צער בעלי חיים] דהנה בספר שמירת שבת כהלכתה פכ"ז הערה קנ"ט הביא בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאסור לצוד את הדגים הקטנים אפילו למתירים לטלטל בשבת במקום צער בעלי חיים כיון שהאדם לא פועל כלום ולא הוא מצער, אכן לדברי התעוררות תשובה שאם רואה חתול רודף אחרי תרנגול מותר להרוג את החתול אע"פ שהאדם לא עושה כלום ובכל זאת חייב להרוגו יש לדון האם יחלוק על האי דינא דדגים, אכן יש מקום לומר ששונה טריפת דגים קטנים על ידי גדולים שזה טבעם מרדיפת תרנגול אחר החתול להכותו שאין זה מטבעו, ומקום השארתי להתגדר בו, ויש להאריך בזה.

שער הציון

היתר צעב"ח לצורך האדם

כ' הנימוק"י ב"מ (יז) דצעב"ח הותר לתשמישן של בני אדם, כל שכן לכבודם בשוא"ת דגדול כבוד הבריות. ועיי מו"ר ח"ג פ"ז (כו) שביאר הטעם מפני שהבע"ח אינם מושגחים בהשגחה אישית כבני אדם, אלא בהשגחה על המין.

וכ' התרוה"ד (פסקים קה) דאין אסור משום צעב"ח כשעושה לצרכיו ולתשמישיו, דלא נבראו הבריות אלא לשמש את האדם, דאל"כ היאך הותר להוליך משא כבד על בהמתו, [וראיה שמותר ממצות פריקה וטעינה].

וכ"כ חת"ס בהגהותיו על ב"מ לב: דהאיסור היינו "מה שאינו לצורך האדם או לכבודו וממנו, דהרי כתיב ורדו בדגת הים, והרי טוענים על הבהמה ורודים במקל. וכ"כ הרמב"ן בפר' שילוח הקן, שלא הגיעו רחמי שמים על בע"ח כשהוא לצורך האדם". והבנין ציון (קח) הוכיח כן מדהותר להטיל מום בספק בכור.

ופסק כן הרמ"א להל' באהע"ז סי' ה יד, כל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים לית ביה משום איסור צעב"ח. [וסיים דמ"מ העולם נמנעים מלמרוט נוצות מעופות חיים, משום דהוי אכזריות]. ובעזר מקודש שם דן במי שנוסע עם עגלון ואומר לו שיאיץ בסוסים, אע"פ שאין לו שום צורך ותועלת בזה, ומסיק להתיר, אכן תלוי בטעמיו ע"ש.

ומבואר בעזר מקודש שם דנדחה צעב"ח אפי' מפני הנאה כל דהו או תועלת אפשרית או להוציא מידי חשש וכדו'. אך השב"י (ח"ב קי) כ' בדמלתא דלא שכיחא והנאה מועטת, לא הותר אפי' לצורך האדם.

ועיי חולין ז: דמשמע דלא הותר צעב"ח לתועלת שהבהמה לא תזיק, אכן התרוה"ד (שם) כ' בזה שהוא דוקא בהיזקא דלא שכיחא, דאין חיוב לבטלו אלא ממידת חסידות. והשב"י (ח"ג עא) ביאר דכל הסוגיא שם ממדת חסידות, ע"ש.

לקט הלכות

אם עשה צער לבהמה בחנם, כמו שמיים עליה משאוי יותר מכדי הראוי לה, ומכה אותה והיא אינה יכולה ללכת, בא לדון על שצער בע"ח. וכן המושכים אזני החתולים להשמיע צעקתם, הם חוטאים. (ס' חסידים מד). אבל בע"ח שנכנס לבית מותר להכותו במקל קטן כדי לגרשו (עפ"י ס' חסידים טרע).

אין איסור צעב"ח בזבובים ושאר חרקים [ומה שמסופר על האריז"ל שלא רצה להרוג אפי' זבובים, לא מפני איסור, אלא מרוב קדושתו שלא לבטל את התועלת שלשמה נבראו]. אבל בכלבים וחתולים ודאי דיש צעב"ח [אפי' לשי' שו"ת היעב"ץ (ק) שהאיסור רק בבע"ח שהם בני מלאכה]. (תשוה"ג ח"ב תשכנ, ועיי משנה הלכות ח"ב רפד).

מי שיש לו כלב רע שמזיקו ומפסיד המאכל אפילו אינו נושך שיכול ליתן לו סם המות ואינו עובר משום צער בעלי חיים (ט"ז יו"ד קטז בשם מהרש"ל). וכן כל בע"ח המצערין לאדם מותר אפילו להרגם שכיון שיש תועלת לאדם בהריגתם אין חוששים לצערם. (שו"ע הגר"ז חו"מ הל' צעב"ח).

וכן מותר להרוג חרקים המאוסים וממאסים את האוכלין, וזבובין ויתושין ופרעושיין שמצערין את האדם אין שום איסור בהריגתם וכן העכברים המפסידים האוכלין וכ"ש כשנמצאים תינוקות ואף גדולים שיש שנבהלים מפניהם אין שום איסור בהריגתם, שהוא לצורך האדם. (אגרו"מ חו"מ ח"ב מז).

אין מצוה להציל פרפר מתוך קורי עכביש, כיון שבשקצים ורמשים אין צעב"ח, וגם זהו טבען של החיות שטרופות זא"ז. (אבני ישפה ח"ב פג).

כל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים לית ביה משום איסור צעב"ח, (רמ"א אהע"ז סי' ה יז). וכל שיש אפשרות שתהיה איזו תועלת לאדם או הפקת רצונו, גם אם הוא רצון בלא טעם נכון, מ"מ נפקע ע"ז חשש קפידת צעב"ח, (דעת קדושים יו"ד סי' כ"ד סי"ב).

לצורך רפואה מותר להשתמש ולהורגם דמותו לצורך האדם ואין בו משום צעב"ח. (שו"ע הגר"ז חו"מ הל' צעב"ח). וכן מותר לבצע בבע"ח ניסויי מעבדה לחכמת הרפואה (שרידי אש ח"ב סי' צא, ציץ אליעזר ח"ד סח) וי"א דאף שמן הדין אסור מ"מ ממידת חסידות יש להמנע להנצל ממידת אכזריות, (שו"ת חלקת יעקב חו"מ לד). והשרידי אש (שם ובחלק"י ח"מ לה) כ' ע"ז מידת חסידות אינו אלא במקום שנוגע רק לעצמו ורשות להחמיר ע"ע, אבל לא במקום שנוגע לאחרים, ומאי חזית דצעב"ח עדיף טפי מצער החולים שאולי יוכלו לעזור להם.

בכלליאת בע"ח בנגן חיות אין איסור של צעב"ח, שהרי יש תועלת לאדם ע"ז. (מנחת אמת פ"י העי' מה) ועיי להורות נתן ח"ד סח.

מותר לגדל בבית צפורים (תוכי וכדו') בתוך כלוב, [אך צפרים משוררות ראוי שלא לגדלן]. (בצל החכמה ח"ה לה).

צידת דגים להנאת הדיג בלבד, [שלאחר שתופסם זורקם חזרה למים], אסור משום צעב"ח בשעת צידה שמצער הדג שנתפס בחכה, שלא לצורך. ואין לומר שהוא לצורך כיון שנהנה מזה, דמה הנאה שייך לצער בעלי ח'. (משנה הלכות ח"ב תלב).

אין חיוב להאכיל לבהמות של הפקר מצד צעב"ח שהוא רק דין שאסור לצערם בהכאות והנחת משאות יותר מכפי יכלתה וכדומה. (אגרו"מ או"ח ח"ב נב). וי"א שיש בזה משום צעב"ח, ולכן אף בשבת יתכן להקל להאכיל חתולים קטנים המייללים, ועדיף ע"י קטן, (אבני ישפה ח"א פח) וכ' בשם הגריש"א שהעצה לזרוק רחוק מהם פסולת שבלא"ה רוצה להשליך.

צער בע"ח נאמר גם כשהחיה מצטערת מעצמה, ולכן חתול שנתפס בגדר מצוה להצילו ולחלצו (חשוקי חמד ב"ק כז, אבני ישפה), אבל גורי חתולים עזובים א"צ לטפל בהם, (אבני ישפה ח"ב פג). ומותר אף בשבת לתפוס את החתול ולהוציאו מהגדר מפני צעב"ח (חשוקי חמד שבת קנד).

אין חיוב להוציא הוצאות על מצות צעב"ח, אבל צריך לטרוח בגופו (כדמוכח מפריקה) אבל א"צ לטרוח ברפואת הבע"ח, ולכן מי שדרס כלב ונפצע אינו מחוייב לטפל בו. (אבני ישפה ח"ג קב).

אין לרדות בעבדים ובהמות כשאינם פושעים, ואין להטריחם על חנם, אלא בערב שבת ובי"ט כדי להכניסם מבעוד יום לביתו. (ס' חסידים תרט).

יש למנוע ילדים מלצער בע"ח, ולא רק אביו אלא כל אדם, אע"פ דקי"ל שא"צ להפריש קטן מאיסורא, אינו כששייך לזולתו כגון הכא שמצער בע"ח וחיביים להפרישו. (שו"ת תולדות יעקב סי' לג).

לגליון קכה - ברכת החודש

יתני לו להרב משה הסגל (בגליון קכ"ו), שהשלים ביאור דברי בענין הירושלמי, שבימינו שידועים רק המולד הממוצע הוא רק לזכר לר' יסא שידע המולד המדויק, ובמה שהביא נפק"מ בידיעת המולד לקידוש החודש. אמנם לכאור' לענין ביאור דברי ר' יסא א"י"ז שהוצרך לדעת המולד בשביל קידוש החודש, דמה החידוש בזה, אלא כמו שר' יסא פירש שהוא בשביל תפילת מוסף, וזה כגזיה"כ דתלמוד ירושלמי שיש מעלה לדעת את מולד הלבנה בשביל תיקון מוסף ר"ח כראוי.

ויתכן להוסיף תבלין כסומא בארובה, שר' יסא ידע שמוסף דר"ח בא לתקן חידוש הלבנה, שתיקון ישראל תלוי בה, וכמו שכתוב בברכת הלבנה: **"וללבנה אמר שתתחדש .. שהם עתידין להתחדש כמותה"**, ובכל חודש יש סוג אחר של תיקון בחידושה, ור' יסא ידע להבחין מה סוג תיקונה שצריך לפעול בחודש זה בתפילת המוסף - ע"י ידיעת זמן מולדה בחודש זה.

בכבוד התורה נ. פלי.

לגליון קכו - הידור מצוה

בשער הציון פרק גדר החיוב, כתב שם, דהא בהא תליא, דאם הידור מצוה דאורייתא הוא מעכב, ואי דרבנן, אינו מעכב. ויש להעיר מסוגיא דשבת קל"ג: בענין ציצין שאין מעכבין את המילה, דמשמע שם מרש"י, ד"ה דלא, דהוא דאורייתא דז"ל "אבל יפיו מילה מצוה הוא". וכן משמע בסוגיא, דהוה פשיטא ליה לגמי דמשום זה קלי ואוהו, מחללין שבת אפילו פירש מן המילה, בעבור ציצין שאין מעכבין, וע"כ משום דהוא מצוה דאורייתא, דאי שם "אבל הכא [בציצין שאין מעכבין] דבעינן זה קלי ואוהו, הכי נמי [דחזרו אף אחר שפירש]", משמע דמדאורייתא ניתנה שבת לידחות בעבור דבר שאין מעכב, ורק שיש בו הידור מצוה.

ולכאורה כן משמע בשער הציון שם בהמשך פרק נוי בעיקר המצוה דהוכיח דדין הידור הוא מגוף המצוה מדדוחה שבת, משמע שהוא מגוף המצוה דאורייתא אף שציצין שאין מעכבין, כשמן כן הן, שאינן לעיכובא.

משה הסגל

במש"כ הרב בנימין גודמן להסביר מה שיש הידור מצוה גם בבגד שמטילין עליו הציצית, וכ' מפני שנעשה חטיבה אחת של מצוה אחרי שהושם עליו הציצית, והביא ראיה לזה מהא דהותרו כלאים בציצית, לא רק כשהחוטאים עצמם צמרו ופשתים, אלא גם כשהחוטאים כלאים יחד עם הבגד, והרי שנעשו חטיבה אחת עמו.

ולכאור' יל"ק ע"ז דא"כ גם כשהכלאים רק בבגד עצמו שעשו מצמר ופשתים, ג"כ היה צריך להיות מותר, כיון דסו"ס נעשה הבגד חטיבה א' של מצוה עם החוטאים.

ובענין זה יל"ק אם צריך להדר בחוטין בשליש ממחרים בפני עצמם, או"ד צריך להוסיף עד שליש ממחיר החוטין יחד עם הבגד. [ונפק"מ לגבי חוטין מניפוץ לשמה שמחירים גבוה הרבה יותר משליש החוטין אבל פחות משליש הטלית עם הציצית].

שמאי יוסוביץ

במש"ק הרב יחזקאל נובירט אמאי מהדרין התפילין מבפנים מדברי הגר"א, י"ל דהנה הגר"א שחלק על הרמ"א וס"ל דא"י"ז לפיתון מבפנים, ביאר דהוא משום דתפילין אינם צריכים בדיקה לעולם, וא"כ לעולם הוא מכוסה מעין כל בריה, אמנם הרמ"א קאי בשיטת השו"ע בסוף סי' ל"ט, שאם מניחים לפרקים צריכים בדיקה פעמיים בשבוע וממילא לפעמים הם מתגלים, ולהנ"ל הגר"א יחלוק גם אהא דס' ל"ט, וכן משמע שם קצת.

ומכאן יל"ק במש"כ בדמשק אליעזר על ביאור הגר"א (תרכט ז סק"א) שתפילין נחשבים כלי קיבול שאינו עשוי להתמלאת לעולם, מהא דס' ל"ט שבמניחן לפרקים צריכין בדיקה, ולהנ"ל הגר"א חולק ע"ז.

בכבוד התורה נ. פלי

מה שהביא בשער הציון מהר"י אלברצלוני בהל' ס"ת הלשון דרשי רבנן **חייב אדם** לעשות לו סוכה נאה וכו', יש לציין שמקור דבריו במס' סופרים (פ"ג ה"ג) דשם מפורש לשון זה חייב אדם וכו' [ולכן כ' דרשי רבנן].

יעקב ישראל יונגרמן

לגליון קכ"ז - לא תחמוד

בספק הגי' של הרב חיים ליב בלאט במפציר באביו להעביר כל ירושתו אליו אם עובר בלא תחמוד, והאם עובר מצד המוריש או מצד הירשנים, וי"ל דלירשנים אין שום בעלות ומצידם לא שייך לא תחמוד, אמנם יתכן להוכיח שעובר בלא תחמוד מצד המוריש, מדאיתא בתנחומא נשא (ב) הנואף והנואפת עוברים על עשרת הדברות... **שהנואף חומד כל אשר לו**, כיצד כשהבעל נפטר מן העולם, ובעלה זה סבור שאותו הן שלו, עומד הבעל וכותב לו דיתיקי מכל נכסיו ונחלו כל מה שיש לו. ע"כ ומשמע מלשונו שעובר האיסור מצד הבעל המוריש, ויש לבאר שהזכות שיש לאדם בחייו לבחור למי להוריש נכסיו, זה סוג בעלות על החפץ, ושייך ע"ז לא תחמוד.

ביקרא דאורייתא נ. פלי

מה שנסתפק הרב חנניה הסגל אם יש לאו דלא תחמוד כשמפציר בשוכר שיפנה את הידיה, כבר נחלקו בזה הקדמונים שהמל"מ בפ"א מהל' גזילה ואבידה ה"ט הביא מהרש"ך דהמוציא את חברו מחזקתו עובר בלא תחמוד, והמל"מ חלק עליו דלא מצינו שיקרא רשע במי ששכר בית ובה אחר ולקחה ממנו. וכך דייק הגאון הנצי"ב במכילתא שאין איסור בשכירות בתים לחמוד בית ששכר חברו שהרי סופו אפשר לבא ברשותך מהמשכיר, ע"ש.

ש. ה. צ.

בקושיית הרב משה רוח (בגליון הקודם) לדעת הרמב"ם (פ"ח מלולב) ששמחת המועד היתה לשמוח שאר היום עם כל הלילה, ועוד כ' שעיקר השמחה נלמדת מהפס' ושמחתם לפני ה'א שבעת ימים, והרי בסוכה מג מבואר דנלמד מפס' זה ימים ולא לילות. וא"כ אף כאן נימא דהשמחה ביום ולא בלילה. וצ"ע מ"ש הרמב"ם דהשמחה גם בלילה.

כתב **הרב לוי גרוסברד** דבאמת דברי הרמב"ם מוקשים בלא"ה דהרי אין שמחת בית השואבה דוחה שויו"ט וכדנתן בסוכה נ. והיאך ילפי נטילת לולב במקדש ז' ימים, ובאותו הכתוב ילפי לשמחה ה' ו' ימים בלבד. וכבר הרחיבו בדבריו טובא, ולכאור' סתר דבריו מהיכן נלמדת מצות שמחה זו, וראה שם פ"ח הט"ו מקרא דתחת אשר לא עבדת, ובסה"מ (עשין נד) מקרא דושמחת בחגך. ועיין הגר"י פ' פערלא לסה"מ צ"ח ג מילואים סה, ח"י מרן ר"ז הלוי סוף קידוה"ח עמ' 68 ועמק ברכה עמ' קט.

ומורגלים ללמוד בדברי הרמב"ם דג"כ מודה לרש"י ותוס' שם שהשמחה מדרבנן ולא מה"ת, ואסמכינהו רבנן ללמוד את מקום השמחה מהפס' "ושמחתם לפני ה'" - במקדש, וזמן השמחה "ושמחת בחגך" - במועד בסוכות, ואופן השמחה - "תחת וגו'", וא"כ ל"ק מדוע לא תיקנו את השמחה בדיוק כלשון הכתוב ימים ולא לילות, דבלא"ה רינו אלא גילוי מילתא.

בקושיית הרב יהודה כץ (בגליון קכ"ו) ע"ד הקצוה"ח בסי' רמ"א דחלות ממון צריכה עדות קיום אלא שהבעל דין בעצמו מקיים מדין הודאת בע"ד. וקשה דהתינח כלפי הנידון אם יצא מרשותו או לאו, אבל כלפי הנידון אם נכנס לרשות חבירו הרי לא מהני הודאת בע"ד של המקנה, שהרי אם יהיה ויכוח למי הקנה, לא תועיל הודאתו להכריע, כיון שנידון זה אינו לחובתו. תירץ **הרב י. א. ברייזנר** דמה שנאמן ומר שמכר החפץ לפלוני, היינו מדין נאמנות דבעל המקח כמבואר בקידושין ע"ד דנאמן בעה"ב לומר למי מכר. [ועדיין יל"ק דלאו עדות הוא].

הרב יחזקאל נובירט כתב דדבר שבממון הוא רק כשיש ויכוח בין שנים אבל נידון של ממון שאינו בין ב' אנשים ל"ח דבר שבממון, דאל"כ תקשי איך מהני זכיה מהפקר דליבעי עדים לקיים הקנין, ולכן גם הקדש חל בינו לבין עצמו ולא בעי עדים לקיימו.

והעיר **הרב נחום פודרביניק** דלכאור' הרי מבואר בגמ' גיטין מ ע"ב דנאמן אדם מדין הודאת בע"ד לומר שהקנה חפץ לפלוני במתנה, ע"ש, וא"כ הקושיא היא על דברי הגמ'.

ובמה שתי **הרב יעקב מצגר** (בגליון הקודם) דנאמן מדין הפה שאסר וחשוב כעדות, העיר **הרב יחיאל קלרברג** דכאן ב' ענינים הם ומי אמר דגם בזה א"מ שייחשב עדות, דבשלמא גבי זה כתב ז'ינו וקטנים היינו. י"ל דהם מעידיים הכל על אותו שטר, אבל הכא ב' נושאים נפרדים הם. הא' שהוציא מרשותו, והב' שהקנה לחבירו.

עוד הובא בגליון הקודם תירוצו של **הרב חנניה הסגל** דאם נאמר שרק יצא מרשותו נצטרך להמציא סיפור שהיה הפקר וזה לא עושים, **והמקשה** דחה דבריו דאחר שהודה שיצא מרשותו יוצא ודאי מרשותו ולא איכפ"ל מה שהיה אח"כ.

אמנם חזר **הרב הסגל** וטען להצדיק תירוצו, דכל מה דמצינו דין פלגין שמחלקים דיבורו של האדם הוא רק שמאמינים לחצי דיבור וכגון כשאמר פלוני רבעני לרצוני שמאמינים רק שרבעו אך לא שהיה לרצונו, אך לו יצויר שיאמר כך ויתברר בבירור גמור שאין כזה אדם בכלל, הרי לא נאמר שנאמן שרבע אך לא את הפלוני אלא אחר, ונמצאי שרבע משהו אחר. וגם אם נאמר בדין שיש לטעון שמכר לאדם אחר ולא לזה, גם זה המצאה של סיפור, כיון שלהקנות לאחר בעינן דעת קונה ומנ"ל להמציא שהיה כאן אדם אחר שרצה והתכוון לקנות. ועוד דא"כ עקרת כל תורת הודאת בע"ד, דלדוגמא אם יריבו ב' אנשים בב"ד על חפץ למי שייך ולבסוף יודה האחד שהחפץ שברשותו שייך לחבירו נימא שנאמן רק שאינו שלו אך לא שהוא של חברו כיון שזה חב לאחריני שגם אחרים רוצים את החפץ. וכן אם ישאלו אדם על חפץ שבביתו אם מרשה להם להשתמש בו ויאמר להם שהוא של אדם אחר שמכרו לו, ויכלו כולם לקחת החפץ כיון שהודה שהחפץ לא שלו, ואינו נאמן שהוא של חברו כיון שזה חב לאחריני שרוצים החפץ, ואין הדעת סובלת כלל שיהא הדין כך.

בשורה משמחת לשוחרי תורה

הרינו להודיע לציבור האברכים ובני תורה על פתיחה

שיעור יומי קבוע בג"ך

השיעור יתקיים בביהמ"ד שעל ידי ת"ת עמל התורה רחוב מנחת חינוך 7 בשעה 9.15 עד 10 בבוקר.

לפרטים: 0503327252

קושיא

שמעתי להקשות קושיא נפלאה, דאיתא בבכורות (ג.) דאביי ס"ל כסף קונה בעכו"ם, שעכו"ם הנותן כסף בעד הבהמה קנאה. ולכאוי לפי המבואר בדברי רבותינו האחרונים דיסוד קנין כסף הוא מהשעבוד שנוצר על המוכר ע"י קבלת הדמים, והוכיחו כן מב"ק (ע.). א"כ היאך שייך כלל קנין כסף בעכו"ם, דהא אי תבע ליה בדינא לא אמרינן ליה זיל שלים, דהפקעת הלוואתו שריא, וממילא תו ליכא קנין כלל.

ובשלמא להסוברים דכל זמן שלא היה בדעת הישראל להפקיע חובו אזי באמת יש כאן חוב כלפי העכו"ם, (עי' חזו"א ב"ק ס"י יד.) וניחא שפיר דאף אם היה בדעתו בשעת קבלת הכסף להפקיע חובו הו"ל דברים שבלב הסותרים לאמרי פיו. אבל לדעת התומים (קכו סק"ז) שמצדד לומר דהוא אפקעתא דמלכא ומעולם לא נוצר חוב כלל, תיקשי כנ"ל.

הרב יעקב לשינסקי

הלומדים מוזמנים לשלוח את תשובותיהם בקצרה לפקס: 9740267 או למערכת

מדור מלחמתה של תורה בעמוד הקודם

לקראת הרחבת הגליון באופן קבוע בס"ד המועוניינים לכתוב בקביעות יפנו לטל' 050-4122753

בברכת התורה, המערכת

ברכת מזל טוב

שלוחה למורנו ראש הכולל הגאון רבי חיים רבינוביץ שליט"א לרגל הכנס בנו הבח' ישראל יוסף נ"ו לעול תורה ומצוות יה"ר שירוה נחת דקדושה מכל יוצ"ח.

המברכים מעומקא דלבא אברכי הכולל "שירת אהרן"

נושאי הגליונות הבאים

תרומה - בנין בית הבחירה תצוה - הדלקת המנורה כי תשא - הטא העגל ויקהל - תרומות לביב"נ וביהמ"ד פקודי - ארבע פרשיות

ד"ת מתאימים [עד 700 מילים] אפשר להגיש בצירוף שם מלא וטל. בתיבות "עומקא דפרשה" שבפתח אורה"ם "בית יוסף" רח שד"ה, ובכרפול ליד ביהמ"נ "בני הישיבות" שד יחזקאל. או לשלוח בדוא"ל gal200@neto.bezeqint.net

חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב [ד"ת כתיב"י עד יום א']

אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים. תגובות יתקבלו בציון שם מלא בלבד, [בפרסום התגובה אפשר להשתמש ברח"ל]

רבו מסביר לו פנים

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" וברש"י א"ל הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתאה סודרה לפנינה כמשנתה ואינו מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפנינה כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם. ע"כ.

עד כמה אנו מצויים ליישב הדברים לפני הלומדים מקדימה לנו התורה לפני כל כתיבת הסוגיות הקשות. לומר לך, דע! כי הנחלת התורה תלויה אך ורק ברב. אם ינחילם בדרך נכונה. הבן איש חי מפרש המשנה והעמידו תלמידים הרבה ולא כתיב והעמידו הרבה תלמידים, אלא בא לומר שיחזור הרבה עד שיתיישבו הדברים. א"כ האזהרה בזה על המעמיד על חובתו שלו בהעמדת הדברים. ובגמ' עירובין נד: ומנין שחייב להראות לו פנים שנאמר "אשר תשים לפנינה" וברש"י "להראות לו פנים ללמדו לתת טעם בדבריו בכל אשר יוכל וכו'. ושם נזכר המעשה דר' פרידא שהיה שונה לתלמידו ארבע מאות פעמים וכל מה שזכה ע"כ.

ויתכן שיש אף דרגת תלמיד יותר קשה מתלמידו דר' פרידא. דאיתא בתענית ח. אם ראית תלמיד שלימודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים. יתכן שתלמיד זה אף גרוע מתלמידו של ר' פרידא שהרי לימודו קשה "כברזל" ובכל זאת לא מאשימים אותו בכשרונותיו הדלים ולא בשביל חשקו המועט, ולא בגלל חוסר יכולת לשבת בהתמדה, ולא קש"י ריכוז, אלא בשביל "מסביר לו פנים". נמצא א"כ שענין "המסביר לו פנים" הוא המפתח הגדול ביותר להצלחת ועליית החבור.

אשרינו שזכינו בארגון הקדוש "משו"ב נתיבות" המחזיק כמה מאות אברכים שזהו כל תפקידם וייעודם "להסביר לו פנים", ובזה הם מצליחים בס"ד לרומם ולהעלות את לב החבורים לפסגות נעלות, אשרי השותף בענין חשוב !!!

מוגש ע"י: **ארגון "משו"ב נתיבות"**
מרכז ההצלה רוחנית
057-3133330 057-3102044/8/9 057-3140000
ת. ד. 23399 ירושלים, מיקוד 91233

לקביעת חברותא 9141217 24 שעות ביממה

דרושים לחברותא

נושא	מקום	שעה	טלפון
גמ' סדר נשים	עדיף שד"ח		052-7451481
הספד ד' פנים אחרת בסוף שבוע		שלוש ארבע שעות	054-8457657
גמ' מועד	זכרון משה	12:30 - 10:00	052-7130901
גמ' (עדיף ברכות), רש"י ותוס'	ברכפלד		9760370
גמ' בהספד (לפחות עמוד)	קמח	10 עד 1 בהתמדה	054-8424322
כתובות פ' ראשון, לבחור מצויין	אפשרות לדתות		054-8440914
פסחים, באנגלית	זכרון משה	11:30 - 9:00	052-7167619
פסחים גמ' רש"י	זכרון משה	12:00 - 11:00	052-7653584
שיעור דף היומי	נתיבות המשפט 111	7:05	057-3135605
מס' שבת פ"ב ותחילת כירה	זכרון משה		052-7684038
דף היומי	בית תפילה/משו"ב נתיבות	7:00 - 6:00	052-7625466
הלכות שבת	ברכפלד		050-4111403
גמרא	חפציבה, בביתי	פעמיים בשבוע 1:00-11:30	054-4737360
דף היומי	משך חכמה		057-3114454
גמ' נשים/נזיקין	יש ימים בוקר ויש אחר הצ"צ		9298517
דף היומי	קריית ספר	5:00 - 4:00	054-8415403
טוש"ע שהייה והטמנה	כולל סורוצקין		9790821
גמ' חולין - עמוד ליום	זכרון משה		9340105
קירוב עם יהודי שעובד פה		פעם בשבוע	9298192
מגילה	גרון פארק	5:00 - 3:00	052-7324862
דף היומי			050-4110312
דף היומי	בביתי		057-3101491
הלכה	ברכפלד	7:00 - 5:00	052-7665106
דף היומי	קמ"ח	5:30 - 4:00	054-8424322
הלכות שבת	ברכפלד		050-4111403
מ"ב הלכות פסח	גבעה דרומית		052-7110851
דף היומי	בביתי, נתיבה"ם	עד 10:00	052-7153594
הלכות מקוואות	זכרון מאיר		052-7614024
הלכה / מוסר	זכרון משה		054-8407350
גמיש. להשאיר הודעה	זכרון משה/היכל יצחק	10:00 - 9:00	6374394
איסור והיתר	ברכפלד		052-7631465
גמ' (עדיף ברכות) עמוד ליום	בביתי/ברכפלד	שעה מ 9:00	050-4134050
כתובות	גמיש	11:00-8:30	057-3166988
מס' ברכות דף ליום	ברכפלד	10:30 - 9:30	050-4171130
מ"ב הלכות שבת	חפציבה	חצי שעה מ 9:00-11:30	052-7697695
הלכות סת"ם			050-2553310
שיעור דף היומי	אוה"ח 27 - חניכי הישיבות בביתי בחשמונאים	7:45	9285124
הלכות סת"ם	ברכפלד ר"ע	10:30 - 9:00	050-4106417
שיעור במס' יומא	שאגת אריה	10:15 - 9:15	052-7632205
בבא מציעא	גרון פרק	10:30 - 9:00	054-8462669
תענית, בחור ללמוד עם בחור	חכמת התורה ברח' מסילת שירים	8:45 - 7:45	9740767
חולין בבקיות מהירה	ברכפלד	10:30 - 9:30	054-8403599
דף היומי (רצוי אברך מבוגר)	בביתי/היכל הגר"ם	11:00 - 9:00	052-8952613
נשים או נזיקין			052-7526975

בוקר

אחר הצ"צ

ערב

פתוח

ברגע האחרון!! לפני שיהיה מאוחר

ארגון משו"ב נתיבות

מרכז ההצלה רוחנית

057-3133330 057-3102044/8/9 057-3140000

הקופה הקדושה והחזקת בני

עשה תרומתך קבע

תרמים לעניי העיר ורואים ישועות

הקופה הקדושה והחזקת בני

גליון עומקא דפרשה י"ל בס"ד מדי שבת בשבתנו, כמודיעין עילית וברמת שלמה.

[הנושא אחיד, והכתובים מבני המקום]

ניתן להשיג עלונים קודמים ומקבילים בטל' 054-8447267 אפשרויות ליסוד העלון במקומות נוספים, יתקבלו בשמחה.